

“Прапороносців”: “...Якщо серед цього хаосу і гіперінфляції Запоріжжя ще жартує й сміється, то, мабуть, не все ще пропало. Ще житиме Україна! Чи, може, якраз оці негаразди і схиляють Вас там до сміху! Одне слово, радий за всіх вас, за хортицький оптимізм та дух непоборний... [1, с. 600].

Так трапилося, що й останній у своєму житті лист Олесь Гончар адресував своєму запорізькому побратиму. Він датований 21 червня 1995 року: “Дорогий Петре Павловичу! Вибачайте, що не відповів Вам колись... Була скрута. Добре вже й те, що хоч зараз не в палаті, козакує Ваш реєстровець на хуторі, що зветься Конча-Озерна... Тут веселіше” [1, с. 652]. Йдеться про тяжку хворобу, що була перенесена Олесем Гончаром, наслідки якої, як виявиться невдовзі, для нього не минули безслідно. 14 липня 1995 року закінчиться життєвий шлях одного з найкращих письменників України ХХ століття. Очевидно, що розуміючи свій фізичний стан, Олесь Гончар у листі все ж висловив ностальгію за степовими просторами, на які він уже не міг потрапити: “Скучила душа за степами, за просторами степовими...” [1, с. 652] і подяка за книжки, що допомогли на певний час здолати недугу: “...Уявляєте, як доречно було тут одержати і “Веселий курінь”, і “Козацькі жарти”. Дякую, що не забуваєте” [1, с. 652]. Заключні слова останнього в житті листа Олеся Гончара (“Вам і Вашим колегам – мій братній потиск руки” [1, с. 652]) звучать як прощання з людьми із Запоріжжя, яких любив і поважав Олесь Гончар.

Щоденник Олеся Гончара, його листи навіть у тій частині, де розкриваються його взаємини із запорізьким письменником Петром Ребром, дається оцінка окремих їхніх творів, свідчать, що є окремою формою сучасного метажанрового утворення, яким є мемуарна література. Будучи невід’ємною її частиною, обидва жанри (щоденник, лист) несуть у собі головні її особливості: суб’єктивність, ретроспективність, документальність, наявність двох часових планів, відсутність одного часового виміру, концептуальність. Усе це помітно з нашого аналізу листів і щоденникових записів Олеся Гончара, що відтворюють його рецепцію бачення провідного запорізького письменника та його творчості. Окремі з зазначених рис у листах і щоденниках мають значні відмінності від прояву в інших жанрах мемуарної літератури. До того ж, щоденник і лист мають і власну специфіку, яка не виявляє себе в інших жанрах. Це – відносна регулярність записів, цілісність, уривчастість, фрагментарність, інколи обірваність, незавершеність думки.

Дана праця є фрагментом великого монографічного дослідження, присвяченого творчості класика української літератури другої половини двадцятого століття Олеся Гончара.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар Олесь. Твори: у 12 т. – Т.10: Листи / Олесь Терентійович Гончар. – К. : Наукова думка, 2011. – 808 с.
2. Гончар О.Т. Щоденники: у 3 т. – Т.1 (1943 – 1967) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар – 2-ге вид, випр. / Олесь Гончар. – К. : Веселка, 2008. – 455 с.
3. Гончар О.Т. Щоденники: у 3 т. – Т.3 (1984 – 1995) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар. – 2-ге вид, випр. / Олесь Гончар. – К. : Веселка, 2008. – 646 с.
4. Ребро Петро. Олесь Гончар і Запоріжжя / Петро Павлович Ребро. – Запоріжжя : Хортиця, 2001. – 72 с.
5. Стадніченко О. Петро Ребро: літературний портрет: монографія / Ольга Стадніченко. – Запоріжжя : Просвіта, 2012. – 188 с.

УДК 821.161.2 – 1.09+929 Костенко

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ В ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

Голенищева Г.Г., аспірант

Державний заклад “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

У статті зроблена спроба проаналізувати площину історичного часу в поезії Ліни Костенко. Визначені основні особливості цієї часової категорії, охарактеризовані засоби, які використовує поетеса для створення часової канви поетичного твору. Звертається увага на національний аспект історичного часу в поезіях Ліни Костенко.

Ключові слова: час, пам'ять, історичний час, часові паралелі, часове коло, часові площини, проектування.

Голенищева А. Г. ОСОБЕННОСТИ ИСТОРИЧЕСКОГО ВРЕМЕНИ В ПОЭЗИИ ЛИНЫ КОСТЕНКО / Государственное учреждение “Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, Украина

В статье проанализирована плоскость исторического времени в поэзии Лины Костенко. Определены основные особенности данной временной категории, охарактеризованы средства, которые использует поэтесса для

построения временной канвы произведения. Обращается внимание на национальный аспект исторического времени в поэзиях Лины Костенко.

Ключевые слова: время, историческое время, временные параллели, временная оркужность, временные плоскости, проектирование.

Golenisheva G. G. PECULIARITIES OF THE HISTORICAL TIME IN THE POETRY OF LINA KOSTENKO / State establishment "Luhansk Taras Shevchenko National University", Ukraine

In the article was made an attempt to analyze the plane of historical time in the poetry of Lina Kostenko. Defines the main features of this time category, medications, which uses the poet to create a temporary canvas poetic work. Attention is drawn to the national aspect of historical time in the poetry of Lina Kostenko.

Key words: time, memory, historical time, temporary parallels, the temporal circle, temporary planes, design.

Категорія часу є важливою в побудові внутрішнього світу художнього твору, де панує його власний час. Одна з базових концепцій поєднання часу з простором художнього твору належить М. Бахтіну. Вона передбачає нерозривність і взаємозалежність цих категорій. До дослідження цієї категорії зверталися такі науковці, як Д. Лихачов, Ю. Лотман, Г. Рейхенбах, О. Лосев, В. Топоров, В. Маслова та ін.

Виділяють дві шкали часу. Перша передбачає поділ часу на минуле-теперішнє-майбутнє, а друга – раніше-пізніше. Розглядаючи методикку хронотопічного аналізу літературного твору, Б. Бегун виділяє такі аспекти хронотопу художнього тексту: психологічний, фізичний, історичний та міфологічний [1, с. 19]. Категорія часу є однією з важливих складових картини світу письменника. Слід звернути увагу на твердження В. Маслової: "Поетична картина світу... організовується перш за все такими фундаментальними категоріями, як час і простір. Взагалі простір і час є найважливішими концептами культури. Концепт часу з них і найцікавіший і найважливіший, бо крізь його призму сприймається людиною все суще в світі, все доступне розуму і розуміння" [2, с. 44]. С. Стряпчая зазначає, що „мовний час (темпоральність) є своєрідною категорією пізнання світу, що поєднує в собі властивості реального і перцептуального часу. Останнє представлене виключно людським фактором часу, що відбивається у нашій свідомості" [3, с. 117-118]. Н. Сологуб стверджує: "Хронологічна послідовність у художньому тексті часто вступає в суперечність із реальним планом часу, але підпорядковується задумові письменника. Континуум художнього тексту ґрунтується звичайно на порушенні реальної послідовності. Послідовність у художньому тексті не обов'язково забезпечується лінійністю викладу" [4, с. 15]. Ю. Степанов розглядає час, наголошуючи на його нерозривному зв'язку з тим образом світу, що склався у свідомості читач. Він виділяє два основні смисли поняття „час”: період, що розділяє дві події; безперервна зміна, перехід від минулого до сучасного і від теперішнього до майбутнього [5, с. 114].

Рейхенбах відділяє час фізичний від часу суб'єктивного, психологічного, що проходить через призму людського сприйняття. Час фізичний має свої властивості. Він рівномірно тече, має періоди, відрізки, одиниці виміру. Час як фізичне явище залежить лише від законів природи, але його вимірювання за допомогою годинника спрощує розуміння законів природи, а також спрощує розуміння часу в художній літературі, бо допомагає співставити реальний та художній час, проводити часові паралелі, переміщуватися між "минулим-теперішнім-майбутнім" [6, с. 129-137].

Дослідниця Ю. Кандрашина визначає низку таких властивостей часу: направленість, лінійність, безперервність, нескінченність та гомогенність. Але жодна з цих властивостей не має універсального характеру, що дає можливість створювати різні моделі художнього часу.

Категорія часу складна і багатогранна, вона залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників, вона динамічна і може змінюватися, якщо змінюється рецепієнт.

Аналізуючи категорію історичного часу в поезії Ліни Костенко, ми ставимо за мету: дослідити своєрідність категорії часу, зокрема часу історичного, розглянути особливості поетичного відтворення часових категорій, дослідити властивості часових варіацій та визначити її смислове та емоційне навантаження.

Об'єктом дослідження є поезія Ліни Костенко.

Ліна Костенко належала до когорти письменників, які виражали протест проти суспільної ситуації, яка склалась у 60 – 80-ті роки минулого століття, але партійна лінія не приймала відхилень від установленної ідеології. "Десятки талановитих письменників, поетів, журналістів були звинувачені у „націоналізмі" і „антирадянщині", позбавлені можливості друкуватися" [7, с. 119]. Але мовчати Ліна Костенко не могла. Вона завжди дуже тонко відчувала історію свого народу й історію взагалі. Саме тому в багатьох її поезіях дуже промовисто звучить час історичний. Поетеса обирає особливі сторінки історії, щоб звернути увагу на час історичний, минулий. Пишучи, авторка сподівалась на уміння читача читати "між рядками". І саме „між рядками" Ліна Костенко торкалася болючих національних проблем, що увиразнилися в 70 – 80-ті роки та й зараз, на жаль, залишаються актуальними і злободенними.

Поезія "Цавет танем!" присвячена видатній вірменській письменниці Сильві Капутикян, якій була небайдужа доля України. Відомо, що вірменський народ має багато драматичних сторінок у своїй історії. Саме до них звертається поетеса, зображаючи історичний час гоніння вірмен, спалення їхніх храмів та

поселень, а також знищення людей. Народ потерпав від жорстокості сусідів. Вони змушені були покидати рідні місця. Але розпорошеність по світу не заважала їм докладати титанічних зусиль, щоб зберегти свою мову і культуру – національну ідентичність, цим самим перемогти жорстокість епохи і мати надію на майбутнє. Саме надія на майбутнє, яка прочитується “між рядками”, проектує нову часову площину, яка відділена в часі від зображуваних подій.

Згоріли їхні селища, пропали їхні мули.
Бредуть, бредуть вигнанці в дорогу не близьку.
Щоб мову свою рідну їх діти не забули,
їм літери виводять вірменки на піску [8, с. 25].

“Але найбільш точним літературним прийомом є образи письмових букв (“в’язі літер”) і слів, що тими буквами виводяться. Поетичний текст Ліни Костенко демонструє величезні виражальні можливості власне словесного умовного образу. Ми бачимо, як жінки-вірменки намагаються „із тої в’язі літер” вивести на піску слово. Але вітер сильний, і слово, ще не вкорінене в пісок, котиться до пустелі, де його можуть з’їсти верблюди. Вірменські жінки не підкоряються злій долі – вони роблять усе, щоб їхнє слово прижилося, бо інакше “забудуть його діти і виростуть німі” [8, с. 203]. Та умови плекання слова дуже складні, бо лише збереження слова може подолати страшне сьогодні (мається на увазі сьогодні вірменського народу) і дати людям надію на майбутнє, на те що час цього народу, його культури ще не вичерпаний.

А вітер, вітер, вітер!..
Як шарпає той вітер!..
Куди їх ще, вигнанців, недоля заведе?..
Немає коли писати отих маленьких літер,
Немає чим писати. Немає писати де [8, с. 26].

Поетеса метафоризує неволю, надаючи їй рис живої людини, бо саме люди (вороги) гнали вірмен невідомо куди. Неволья – жива істота, яка жене в невідоме, не лишаючи можливості повернутися назад. Отже, волю вірменських жінок було зламати непросто, вони виявилися сильнішими за обставини, жінки зробили все, щоб зберегти слово:

А скрізь по всій пустелі тоненькі стебла літер,
Як трави проростають в палючому піску [8, с. 26].

Лише слово живить пам’ять і зберігає історію, саме тому вірмени боролися за збереження власної мови, щоб мати надію на майбутнє.

Один із основних принципів сприймання поезії “Цавет танем!” полягає в тому, що доля вірменського народу і його слова перегукуються з долею українського слова й українців, те, що було для вірмен минулим, для нас, українців, стає ніби замкнутим часовим колом. У часи репресій, коли українці, рятуючись, ставали емігрантами і на чужих теренах зберігали свою мову, а в ній – минуле і майбутнє народу, – і це додавало в скрутні хвилини життєвої сили. Сьогодні ми уже не емігранти, але постійно намагаємося відстоювати свою мову та національну автентичність, своє право називатися Україною і українцями. Ліна Костенко недаремно закінчує свою поезію словами:

Цавет танем! – як кажуть, прощаючись, вірмени.
Твій біль беру на себе. Печаль твоя в мені [8, с. 26].

Поетеса розуміє, що печаль вірменських матерів є нашим теперешнім, бо наше слово знаходиться під постійною загрозою. Вона бере на себе біль, спільний для обох народів, показуючи в одній поезії накладання часу історичного та сучасного, переплітання історичних площин, а також проектування часу майбутнього, який народжується в слові.

У поезії “Плем’я Тода” ми маємо змогу повернутися в історичне минуле південноіндійського племені Тода, побачити трагедію народу чиї землі перетворюються на “копалини й копальні”. Цю поезію також можна читати між рядками, бо, зображуючи історичне минуле чужого народу, поетеса проводить часову паралель із власним народом та його минулим. Історичні реалії знищення племені на півдні Індії в чомусь схожі на самознищення нашої духовної культури під час “майже трьохсотлітнього колоніального положення України, коли її надра були пограбовані, коли страх і покора “множили недорік” – людей із психологією безбатченків-малоросів, коли люди вже почали розмовляти без акценту “мовою заброд” [8, с. 204]. Дві різні дати, два різні часові виміри накладаються один на один, вибудовуючи складну картину часу історичного, який за допомогою пам’яті переміщується між роками, століттями, подіями.

Досить промовистим є контраст епітетів: квітуча долина перетворилась на “чорний ієрогліф бадилли” [8, с. 30]. На цьому тлі занепаду природи ми спостерігаємо занепад духовних цінностей народу, його патріотизму і національної самосвідомості, а це ті якості, що будують майбутнє, які не дозволяють часу змести слід народу, як непотрібний на його шляху пил.

І лише одинокий жрець, – єдиний, хто лишився, єдина нитка, яка пов'язує вертикаль часу з майбутнім народом. Вдало використані епітети “передсмертно посивілий”, “останній”, точно підкреслюють ту прірву, яка утворилась перед народом на шляху збереження власного майбутнього. Але жевріє надія, бо “генна пам'ять народу, як би глибоко в надрах свідомості вона не була б похована, здатна до відродження.

І юнаки, верткі від мімікрії,
вже перешиті на новий фасон, –
хто зна од чого очі щось мокріють,
і сниться їм якийсь забутий сон... [8, с. 31]

Бачимо, що не все втрачено, виявляється, жевріє ще надія на генному рівні. Національні гени неможливо знищити, саме тому треба вірити у відродження. У цьому головна ідея твору. Саме зусиллями митців і самосвідомих членів національного суспільства формується майбутнє, вони зберігають національний код і намагаються зберегти його в часі історичному і Всесвітньому потоці, забезпечуючи існування площини “минуле – теперішнє – майбутнє” для власного народу.

У поезії “Місто Ур” йдеться про шумерів, народ, який зміг пережити війни, землетруси, але не зміг пройти випробування гідності і моральності. Твір має виразний притчевий характер. Звучить розповідь – притча про те, що жителі міста Ур засипали з міського валу кладовище, де

царі, поети і легенди
лягли в шість ярусів могил [8, с. 31].

Ліна Костенко – тонка натура, яка здатна відчувати біль історії, тому вона не лишається байдужою до такого “вгрузання у сміття”. Настала масова амнезія народу, який, забувши своє минуле, свою історію, згасьбив себе і прирік на повільне самознищення. Але найстрашніше те, що така амнезія була масовою і свідомою. Важко зрозуміти, що народ, який зміг витримати страшні “струси”, знищує себе власними необдуманими вчинками. Ідею свідомого самознищення підкреслено в останніх рядках поезії:

А місто Ур засипає сміття,
засипає сміття на свою історію [8, с. 32].

Той, хто вміє читати між рядками, зрозуміє, що поетеса, яка пережила “засипання сміттям” власної історії, зображуючи таку площину історичного часу шумерського народу, хоче застерегти свій народ від амнезії історичної пам'яті. Хоча для нас минули часи фальсифікування історії, але ми дуже повільно розрібаємо завали цих часів, незважаючи на те, що Україна за останні роки пережила видавничий бум книг з історії України. Слід зазначити, що деякі моменти важко читати і усвідомлювати, бо вони надто драматичні, та ми повинні поважати свою історію, знати все непривабливе в ній, а також моменти слави. Від кожного з нас залежить майбутнє України, тому ми маємо вживляти в нашу національну свідомість весь позитив минулого історичного буття. Саме це, на нашу думку, хотіла донести до читача Ліна Василівна між рядками своїх поезій. Нехай у них не зустрічається прямого називання України, але образ України — фундамент її творчості. Поезію Ліни Костенко неможливо витіснити за межі національного контексту. У її поетичних рядках – реалії України, минуле та майбутнє.

Поетеса глибоко відчуває національне минуле України, легко переноситься уявою в її колишні часи, для неї минулий час живе в теперішньому. Серед усього, що доводиться чути чи бачити поетесі, вона вмент фіксує все те, що зв'язане з історією народу. Інакше кажучи, кожна найменша почута чи побачена історична деталь викликає в неї відповідні образні асоціації. Це ми можемо побачити в поезіях “Я хочу на озеро Світязь...”, “В мастку гетьмана Івана Сулими...”, “Чадра Марусі Богуславки”.

Ліні Василівні хочеться відвідати озеро Світязь, бо це не лише чудовий куточок природи, а це місцевість, де відчувається дух української прадавнини. В уяві поетеси виникають слухові та зорові асоціації Батурина і Альти, бо це місця, які нагадують нам про наше минуле, про перемоги і поразки. Альта – річка, де відбулося повстання під проводом Тараса Трясила. “У 1630 році Тарас Федорович (Трясило), розбивши у кількох битвах військо противника, добився збільшення козацького реєстру до 10 тис. чоловік” [7, с. 75]. Батурин – гетьманська столиця, населення якої було жорстоко винищене Меншиковим. “У 1709 році військо Петра Першого зруйнували Січ і її столицю, і цар видав постійно діючий наказ страчувати на місці кожного спійманого запорожця” [7, с. 118]. Такі асоціації ми можемо побачити в поезіях “Я хочу на озеро Світязь...”, “В мастку гетьмана Івана Сулими...”, “Чадра Марусі Богуславки”.

Наше історичне минуле багате резонансними подіями. Ліна Костенко переміщує нас у часи українського козацтва. Мовчазна зрада – ніби і не підлість, просто заради власних інтересів людина мовчить там, де не можна цього робити, вчасно опускає очі перед небезпекою. Поетеса вважає, що байдужість, мовчазна згода ще страшніші, ніж дієва зрада.

Ідучи на страту, козацький гетьман Томиленко і його сподобник Павлюк розмірковують про те, як жахливо, коли з мовчазної згоди всього війська їх схопили і стратять. Гірко бути зрадженим своїми. Павлюк говорить:

Такі орли, один орліший іншого.
Лицарство, честь? А дійдеться до діла – рятує шкуру, видає своїх... [9, с. 384]

Та серед тисячі зрадників знайшовся козак, який не рятував свого життя. Сахно Черняк добровільно іде разом з ними на смерть, ігноруючи вмовляння супутників, які його проганяють, зіштовхують з воза. Він вважає за честь поділити долю гетьмана, йому “нестерпно бути заодно із тими, хто промовчав” [9, с. 384] Козак наголошує, що йде на смерть не стільки заради старшин, скільки заради себе, щоб своїм вчинком врівноважити терези між підлістю і відданістю. Він покидає стару матір, дружину і дітей не заради слави, йому просто нестерпно жити, вважаючи себе зрадником.

Поетеса припускає, що, можливо, в майбутньому наші нащадки за допомогою комп’ютера винайдуть цей неймовірний історичний факт і складуть думу про козацьку вірність Сахна Черняка, оспівають мужність його величного вчинку, складуть думу про цей подвиг. Бо історія – це не лише фіксування минулого, настанова на майбутнє, це скарб часу, який повинен зберігати кожен народ.

У поезії “В мастку гетьмана Івана Сулими...” поетеса побачила, як посеред Сулимивки, де колись був гетьманський масток, промчали на конях, припавши грудьми до грив, сільські хлопці. Можливо, для когось це була б звичайнісінька подія, на яку не варто звертати увагу. Але це для когось іншого, а не для неї, поетеси, яка вмє слухати голос віків. Її образна уява переноситься в далекі історичні часи, коли тут вирувало інше життя. Мчали гінці до гетьмана, від гетьмана, гарцювала варга і наїжджали послі, йшли в походи і вертались із них. Дійсність починає існувати для неї у двох вимірах – історичному і сьогоднішньому. Дві часові площини немовби з’єднуються в одну. І поетесі вже бачаться не звичайні сільські хлопці, а нащадки українських козаків, що ось промчали повз неї.

Цей невеличкий за обсягом твір виконаний з винятковою майстерністю. Називні речення, що складають другу строфу, вміло передають динаміку часу і руху:

І тільки гриви... курява.. і свист...
Лунких копит оддаленілий цокіт...
І ми... і степ... і жовтий падолист...
і цих дворів передвечірній клопіт... [7, с. 25].

Усі твори Ліни Костенко, присвячені історії України, мають національно-патріотичне забарвлення, сповнені повчального для молоді змісту. Поетеса будує складні часові виміри, балансує між минулим і сучасним, щоб допомогти читачу зрозуміти корені хвороб сучасного світу, у якому занепадають справжні цінності, а прогрес супроводжується екологічними, і не тільки, катастрофами. Поетеса має на меті піднести національний дух сучасників. Використовуючи час історичний (а особливу увагу вона приділяє повчальним фактам в історії) вона попереджає людство про ту відповідальність, яку несе кожне покоління (кожна людина) перед майбутнім, вписуючи свою сторінку, сповнену слави і ганьби, в літопис загального світового розвитку. У подальших розвідках цю тему буде розширено, будуть показані властивості категорії часу в інших жанрах лірики та тематичних площинах.

Отже, дослідивши образ часу в поезіях Ліни Костенко, доходимо висновку, що для поета час є важливою складовою його індивідуально-авторської картини світу. У ній знайшли своє відображення такі часові різновиди, як: психологічний час, лінійний, історичний, циклічний, час зворотний. Історичний час постає складною системою взаємопов’язаних компонентів, і припускає „накладання” темпоральних категорій, що відбиває духовну єдність та спорідненість поета з Україною, історією українського народу та інших народів. Саме тому минуле для поета є невід’ємною частиною сучасного та запорукою майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бегун Б.Я. Хронотопический анализ литературного произведения / Б.Я. Бегун // Рус. яз. и лит. в сред. учеб. заведениях Украины. – 1991. – № 11. – С. 18–22.
2. Лингвокультурология: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр “Академия”, 2001. — 208с.
3. Стряпчая С.А. Познавая мир во времени. Манифестация темпорального компонента в структурах с предикатами социальных отношений / С.А. Стряпчая // Гуманитарні науки. – 2003. – № 1. – С. 117-122.
4. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича / Сологуб Н. М. – К. : Дніпро, 1999. – 152с.
5. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Степанов Ю.С. – изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Академический Проект, 2001. – 990 с.
6. Рейхенбах Г. Философия пространства и времени / Рейхенбах Г. – М. : Прогресс, 1985. — С. 129-137.
7. Лановик Б. Історія України: навч. посіб. / Лановик Б., Матейко Р., Матисякевич З.; за ред. Б.Д. Лановика. — 2-ге вид., переробл. — К. : Т-во „Знання”, КОО, 1999. — 574 с.

8. Ліна Костенко. Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея упорядкування, інтерпретація творів Григорія Ключека. — Кіровоград: Степова Еллада, 1999. — 320 с.
9. Костенко Л. Вибране / Костенко Л. — К., 1989. — 559 с.

УДК 82-3.161.2

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ Ю.ЩЕРБАКА “ЧАС СМЕРТОХРИСТІВ”

Гольник О. О., к.філол. н., доцент

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

У статті здійснюється спроба визначення жанру твору Ю. Щербак “Час смертохристів”. Спростовується думка про фантастичне як визначальний чинник жанрової природи твору. Ознаки антиутопійності автор статті пропонує трактувати як містифікацію читачів письменником і засобом інакомовлення, завдяки якому більш виразними постають проблеми сьогодення. Натомість наводяться роздуми щодо належності роману до жанру дистопії, де домінують сатирична стратегія репрезентації буття сучасного суспільства в його політичних і культурно-духовних вимірах. Автор статті розглядає публіцистичний пафос “Часу смертохристів”, реалізований через гротеск, сатиру, іронію та сарказм.

Ключові слова: фантастичне, антиутопійність, дистопія, публіцистичність, іронія, гротеск, сарказм.

Гольник О. А. ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА Ю.ЩЕРБАКА “ВРЕМЯ СМЕРТОХРИСТОВ” / Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Украина.

В статье осуществляется попытка определения жанра произведения Ю.Щербак “Время смертохристов”. Опровергается утверждение о фантастическом как о факторе определяющем природу романа. Признаки антиутопичности автор статьи предлагает трактовать как мистификацию писателем своих читателей и приемом иносказания, благодаря которому более выразительно звучат проблемы современности. Наведены размышления относительно принадлежности романа к жанру дистопии, в котором доминирует сатирическая стратегия репрезентации бытия современного общества в его политических и культурно-духовных измерениях. Автор статьи рассматривает публицистический пафос “Времени смертохристов”, приемами реализации которого являются гротеск, сатира, ирония и сарказм.

Ключевые слова: фантастическое, антиутопичность, дистопия, публицистичность, ирония, гротеск, сарказм.

Holnyk O. O. THE GENRE OF FEATURES OF Y. SHERBAK'S NOVEL “TIME OF SMERTOKHRISTIV” / Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vynnychenko, Ukraine

The article is devoted to the determination of genre of Y. Scherbak's novel “Time of smertokhristiv”. The opinion about fantastic as a determinative factor of genre of the novel essence is refuted. The author of the article suggests to interpret the characteristics of antiutopia as mystification of readers by the writer as the present problems become more expressive. Thoughts about the belonging of the novel to the genre of distopia are pointed, where satiric strategy of representation of modern society life in its political and culture-spiritual measurings is dominant. The author of the article examines the publicistic fervor of “Time of smertokhristiv” realized through grotesque, satire, irony and sarcasm.

Key words: fantastic, antiutopia, dystopia, publicistic, grotesque, satire, irony, sarcasm.

Твір Ю. Щербак “Час смертохристів” (2011 р.) викликав різновекторні оцінки сучасної літературної критики. Проанонсовані на палітурці роману цитати-відгуки старшого покоління критиків (І. Дзюби, Д. Павличка, М. Петровського, В. Скуратівського) про роман (публіцистично-емоційний характер мають також рецензії-есе Є. Кононенко та М. Стріха [3; 6]) вплинули на оцінку естетичної цінності твору Ю. Щербак молодим поколінням літературознавців і критиків (А. Дрозди [2], В. Наріжною [4]). Головним в оцінці для української критики й цього разу став ідейний складник твору. Незважаючи на відому тезу Ю. Лотмана про незграбність методики шкільного аналізу, коли розглядається ідейна складова відокремлено від “художніх особливостей” (В. Наріжна), обидві сторони припустилися вагомій помилки в підходах до інтерпретації цього твору. Маємо на увазі саме естетичну природу цього роману, ключ до розуміння якого, на наш погляд, лежить у специфіці поліфонічної природи його жанру.

Так сталося, що авторський підзаголовок “Міражі 2077 року” став визначальним чинником при визначенні його жанрового різновиду – фантастика. А точніше – до антиутопії. В інтерв'ю “Українській літературній газеті” Ю. Щербак назвав “Час смертохристів” гостро-політичним трилером й антиутопією, при цьому зауваживши, що “оповідь *здається* фантастичною” [9] (курсив наш – О.Г.). Дотримуючись думки автора, дехто з літературознавців та критиків (М. Стріха [6], А. Шпиталь [8]) визначив жанр роману як антиутопію, не враховуючи те, що письменник твердив: “Я не збирався писати про технічні дива, в романі мінімум антуражу майбутнього” [9].